

ŚWIAT

Navid Kermani

w poruszającym eseju
o zanikającym bogactwie
kultury islamu i przemocy
terrorystów z ISIS — s. 28

PUBLICYSTYKA

John Connelly o tym,
dlaczego *Czarna ziemia*
Timothy'ego Snydera może
oddalić nas od zrozumienia,
czym był Holocaust — s. 46

IDEE

**List otwarty do
J. Derridy:** rumuński
intelektualista apeluje, by
zapomnieć o szaleństwach
filozofii — s. 66

KULTURA

**Dlaczego warto
inwestować w książki
mądre?** – dobre praktyki
wydawnicze małych
oficyn literackich — s. 102

ZNAK

M I E S I Ę C Z N I K

Nr **728**

CENA: 19,90 zł | VAT 5% (W PRENUMERACIE: 14 zł)
STYCZEŃ (01) 2016

Sprawdź
literackie strony
miesięcznika
ZNAK
Bonowicz
o Pasewiczu,
Bargielska,
Murek, Szostak

Ks. prof. Michał Heller:

Co mówi o czasie współczesna nauka?

Michał Pospiszyl: Dlaczego rewolucjoniści strzelali do zegarów?

Olga Drenda: Paradoksy zarządzania czasem i *slow life* — s. 6-25

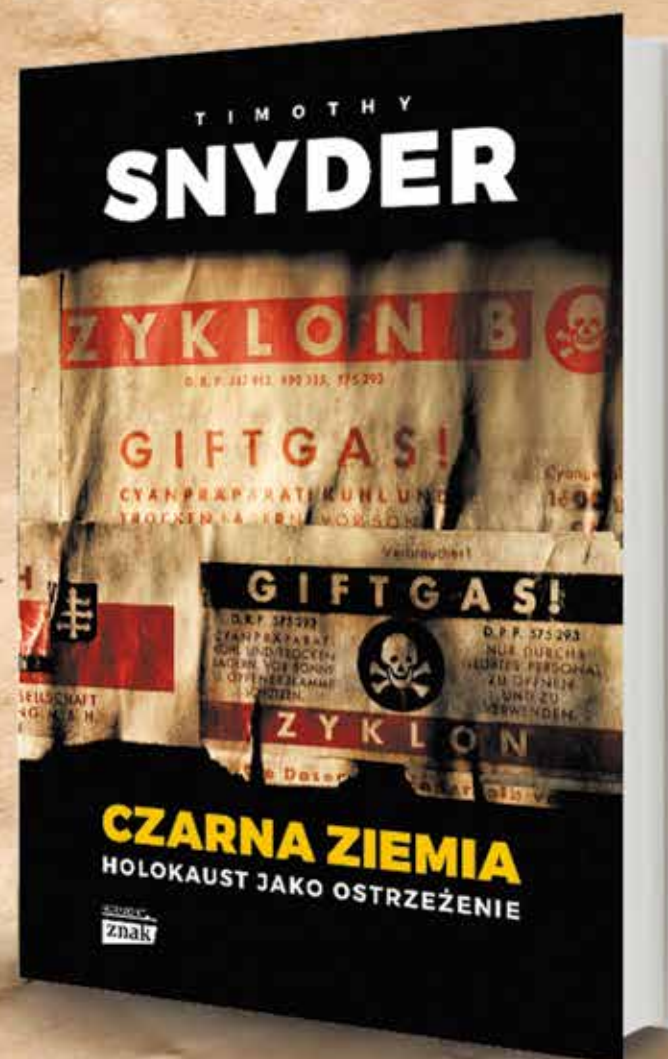
Świat zapomni o czasie

NOWA KSIĄŻKA TIMOTHY'EGO SNYDERA – AUTORA BESTSELLEROWYCH SKRWAWIONYCH ZIEM

Wybitny historyk ostrzega:
Początek XXI wieku,
z niepokojami w różnych
rejonach ziemi, zatrważająco
przypomina świat,
który zrodził Hitlera.
Strach przed obcymi,
lęk o materialny byt,
nienawiść i pogarda, których
dziś jesteśmy świadkami,
to poważne sygnały
ostrzegawcze.

Książka do kupienia
na znak.com.pl

Dominika Kozłowska

Wymazywanie czasu

PYTANIA O NADEJŚCIE PRZYSZŁOŚCI LUB O CORAZ BARDZIEJ prawdopodobną długowieczność kolejnych pokoleń – być może już nawet naszych dzieci i wnuków – stawiają nas w samym centrum problematyki złożoności zagadnienia czasu. Czas to także jeden z głównych tematów fizyków i kosmologów – jak dalece nasze intuicje i naukowe rozpoznania różnią się w tej materii, opowiada szerzej w nowym numerze miesięcznika ks. prof. Michał Heller.

Stawka pytania o przeszłość, utrwalona nie tylko w dobrze znanych przekazach, ale również – jak pisze Michał Pospiszyl – w barwnych opowieściach zapisanych na marginesach historii, jest tak samo wysoka jak kwestia przyszłości. Brak jasnych odpowiedzi sprawia, że przestrzeń naszego sprawstwa – niezbędnego dla życia poczucia wpływu na rzeczywistość, koncentruje się na tym, co się dzieje teraz. Píše o tym Olga Drenda, wskazując na paradoksy zarządzania czasem i na fakt, że nowoczesna idea *slow life* ma u swych źródeł logikę efektywnego wykorzystania teraźniejszości – nadania jej treści i sensu.

Temat czasu powraca w dziale Społeczeństwo–Świat. Otwiera go niezwykle poruszający i osobisty głos Navida Kermaniego, niemiecko-irańskiego pisarza, orientalisty i publicysty, laureata prestiżowej Pokojowej Nagrody Księgarzy Niemieckich. Rzeczywistym problemem islamu jest dziś nie tyle jego tradycja, ile raczej całkowite z nią zerwanie – w imię powrotu do domniemanego prawdziwego i ortodoksyjnego prapoczątku. To jednak w istocie projekt polityczny, a nie historyczny. Teologia źródeł staje się dla radykalnych islamistów instrumentem uprawomocnienia przemocy. Ikonoklazm Państwa Islamskiego wzbudził potężną falę oburzenia, ale pewnie głównie z tego powodu, że – o czym pisze Kermani – „nie zdajemy sobie sprawy, iż w Arabii Saudyjskiej nie przetrwał już praktycznie żaden staro-

żytny zabytek. W Mekce wahabici zniszczyli groby i meczety najbliższych krewnych Proroka, a nawet dom jego narodzin”. Prawdziwie radykalna rewolucja to projekt nie tylko nowej przyszłości, ale i nowej przeszłości. Pierwszym krokiem jest wymazanie znanej tradycji.

To pokazuje, że źródłem doświadczenia niepewności jest nie tylko przyszłość (nie znajdujemy odpowiedzi na pytanie, co przyjdzie po przełomie, którego niewątpliwie dziś doświadczamy: pokój czy okrutna wojna, ekologiczna klęska czy harmonijne pojednanie z naturą, nowa cywilizacja czy wieki ciemne), poważne napięcia wywołuje także przeszłość. Brutalne obrazy niszczenia zabytków kultury islamskiej budzą w nas dyskretnie wyrzuty sumienia: czy jest możliwe, że i my sami, strażnicy hebrajskich, greckich, chrześcijańskich, rzymskich, a nawet islamskich korzeni naszej cywilizacji, nie umiemy już z nich czerpać? Czyż źródeł naszego kryzysu nie znajdujemy także w zagubieniu sensu historii?

To właśnie pytanie w niepokojący sposób powraca w toczonych obecnie debatach, m.in. tej, którą zapoczątkowała nowa książka Timothy’ego Snydera pt. *Czarna ziemia*. Snyder sięga do fenomenu Hitlera, ponieważ wierzy, że Holocaust „stanowi wieczny precedens, z którego do tej pory nie wyciągnęliśmy należytych wniosków”. W najnowszym „Znaku” z tezą Snydera polemizuje John Connolly. „Należy wyciągać wnioski z przeszłości – podkreśla Connolly – lecz wymaga to jak najdokładniejszej rekonstrukcji minionych okoliczności”, inaczej łatwo można oddalić się od rzeczywistych zdarzeń.

W „Znaku”, który oddajemy do Państwa rąk, proponujemy mówić o czasie przez jego wymazywanie. Czy o czasie możemy kiedyś zapomnieć? Istnienie bez niego można sobie przecież wyobrazić. W każdym razie na gruncie współczesnej fizyki! —

SPIS TREŚCI

22 Więcej, szybciej, lepiej
Olga Drenda

28 Jacques Mourad i miłość w Syrii
Navid Kermani (tłum. Michał Jędrzejek)

88 Lepsze czasy dla owiec, gorsze dla mięsa
Weronika Murek

fot. Magda Hueckel/Narodowy Stary Teatr; Darek Delmanowicz/PAP, Ghailth Abdul-Ahad/Getty, Katarzyna Bogdańska

92

KRZYSZTOF GARBACZEWSKI W ROZMOWIE Z KATARZYNĄ PAWLICKĄ
Ściągnąć *update*, odmówić uczestnictwa
Teatr, który tworzę, jest teatrem śmierci. Moment kiedy publiczność bije brawo, aktorzy wychodzą, rozpakowują swoje role, odstawiają postaci, jest momentem, w którym to, wokół czego się zgromadziliśmy, wokół czego orbitowały nasze myśli, nagle przestaje istnieć. Przemija

ZNAK MIESIĘCZNIK

ul. Tadeusza Kościuszki 37, 30-105 Kraków
tel. (12) 61 99 530, fax (12) 61 99 502
e-mail: miesiecznik@znak.com.pl
www.miesiecznik.znak.com.pl

redakcja: Mateusz Burzyk (sekretarz redakcji), Marta Duch-Dyngosz, Monika Gałka, Ilona Klimek, Dominika Kozłowska (redaktor naczelna), Urszula Pieczek, Janusz Poniewierski, Agnieszka Rzonca, Krystyna Strączek, Henryk Woźniakowski

zespół: Wojciech Bonowicz, Bohdan Cywiński, Tomasz Fiałkowski, Tadeusz Gadacz, Jarosław Gowin, Stanisław Grygiel, ks. Michał Heller, Józefa Hannelowa, Wacław Hryniewicz OMI, Jerzy Illg, Piotr Kłodkowski, Janina Ochojska-Okońska, bp Grzegorz Rys, Władysław Stróżewski, Karol Tarnowski, Stefan Wilkanowicz

współpraca: Paulina Bulska, Piotr Cebo, Aleksander Gomola, Michał Jędrzejek, Elżbieta Kot, Daniel Lis, Artur Madaliński, Anna Marchewka, Anna Mateja, Andrzej Muszyński, Tomasz Ponikło, Jolanta Prochowicz, Adam Puchejda, Miłosz Puczyłdowski, Justyna Siemienowicz

opieka artystyczna:
Władysław Buchner

projekt graficzny pisma:
Władysław Buchner, Rafał Buchner

skład i łamanie:
Barbara Sadowska

fotoredycja:
Marcin Kapica

korekta:
Barbara Gąsiorowska

druk: Drukarnia Colonel,
Kraków, ul. Dąbrowskiego 16

nakład: 1600 egz.

promocja i reklama: Monika Gałka,
tel. (12) 61 99 530,
e-mail: galka@znak.com.pl

prenumerata: Joanna Dyląg, tel. (12) 61 99 569,
e-mail: dylag@znak.com.pl

Redakcja nie zwraca tekstów niezamówionych oraz zastrzega sobie prawo ich redagowania i skracania. Redakcja nie odpowiada za treść zamieszczanych ogłoszeń. Rozpowszechnianie redakcyjnych materiałów publicystycznych bez zgody wydawcy jest zabronione.

Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego
Dofinansowano ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

TEMAT MIESIĄCA

- 6 Uwikłani po uszy w czas
Ks. Michał Heller w rozmowie z Łukaszem Lamżą
- 14 Średniowieczne klasztory, rozstrzelane zegary i poszlaki innych historii
Michał Pospiszył

- 22 Więcej, szybciej, lepiej
Olga Drenda

MITOLOGIA WIELIEJ PŁYTY

- 26 Codziennosc
Wit Szostak

SPOŁECZEŃSTWO • ŚWIAT

- 28 Jacques Mourad i miłość w Syrii
Navid Kermani (tłum. Michał Jędrzejek)
- 40 Radykalizm islamski: korzenie ideologii Państwa Islamskiego
Łukasz Fyderek

PUBLICYSTYKA

- 46 Hitler nasz współczesny
John Connelly (tłum. Mateusz Urban)
- 58 Lekcja Holokaustu
Jakub Muchowski

FELIETONY

- 63 Coraz bliżej albo coraz mniej
Józefa Hannelowa

IDEE

- 66 Zstąpienie filozofii do piekieł. List otwarty do Jacques'a Derridy
Gabriel Liiceanu (tłum. Andrzej Zawadzki)
- 72 Minimalizm etyczny
Andrei Pleșu (tłum. Andrzej Zawadzki)
- 78 Jak lawina
Janusz Poniewierski

- 80 Czy można wyhodować (w) sobie geniusza?
Rozmawiają: Olga Drenda i Bartłomiej Dobroczyński

ZNAKI W ZNAKU

- 87 Fenomen sprawiedliwego świata
Justyna Bargielska

STACJA: LITERATURA

- 88 Lepsze czasy dla owiec, gorsze dla mięsa
Weronika Murek

LUDZIE • KSIĄŻKI • ZDARZENIA

- 92 Ściągnąć *update*, odmówić uczestnictwa
Krzysztof Garbaczewski w rozmowie z Katarzyną Pawlicką
- 102 Wydawać by się mogło
Urszula Pieczek
- 110 Otworzyć walizkę
Ilona Klimek
- 112 Zapomniane matki Polski
Krzysztof Wołodźko
- 116 Poetka z miasta marzycieli
Iwona Boruszkowska
- 119 Gościnność zmitologizowana
Wojciech Zalewski
- 120 Dyskretni bohaterzy
Zbigniew Rokita
- 121 Przez zdjęcia do świata
Artur Madaliński
- 122 Noty o książkach
- 124 Moi, mistrzowie
Wojciech Bonowicz
- 126 Niezła sztuka
Ewa Juszkiewicz

Czyszczenie tarczy zegara
londyńskiego Big Bena
fot. Yui Mok/PA/PAP

Temat Miesiąca

Czas na ludzką miarę

Jeśli w przeszłości zegar symbolizował marność stworzenia i przekraczający je wieczny horyzont, to dziś tyka bez metafizycznego odniesienia. Czas już nie tyle znaczy, ile zaczął się jedynie liczyć – trwa z nim nieustanny wyścig. Życie zaś przybiera formę nadaną mu przez tryby zegara.

Co mówi o czasie współczesna nauka? Czy możemy o nim po prostu zapomnieć? Dlaczego rewolucje były wymierzone w zegary? Jakie pułapki kryje w sobie *slow life*?

Odpowiadają:

ks. Michał Heller i Łukasz Lamża,
Olga Drenda, Michał Pospiszyl

s. 6–25